

Obrazárna

Odborné články v pořadí již osmdesátého třetího *Bulletinu Moravské galerie v Brně*, který právě otevíráte, jsou prvními z publikačních výstupů z projektu NAKI II DG20P02OVV026 Moravská zemská obrazárna – tradice, reprezentace, identifikace, který vznikl v rámci programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity, s jehož řešením začala Moravská galerie v roce 2020.

„Projekt je zaměřený na aplikovaný výzkum v oblasti identifikace, prezentace a edukace movitého kulturního dědictví, zejména na zpřístupnění sbírkových fondů vztahujících se ke konkrétnímu historickému území veřejnosti. Hlavním cílem projektu je představit rozsáhlé sbírky volného umění Moravské galerie v Brně spolu se souvisejícími historickými prameny a dalšími informacemi v kontextu jejich utváření v rámci obrazárny Moravského zemského muzea, která byla v letech 1900–1948 ústřední uměleckou sbírkou země Moravské (od roku 1928 Moravskoslezské). Prioritou projektu je výzkum a rozsáhlá výstavní a publikační prezentace dosud jen málo známých nebo zcela neznámých děl výtvarného umění a jejich propojení s konkrétními, zatím nezpracovanými a nově digitalizovanými prameny v rámci specializovaných veřejných databází přístupných on-line, jež vznikají v průběhu řešení projektu.“ Tolik ze zadání projektu, který navrhl a sestavil dlouholetý kurátor sbírek volného umění Petr Tomášek.

Publikované příspěvky, které přinášejí zajímavosti z počátků formování sbírkového fondu Moravské zemské obrazárny, představují první z výsledků výše uvedeného rozsáhlého výzkumu. Patří k nim i nástin geneze a vývoje oborové knihovny obrazárny, bez níž by odborné zaměření a vzdělávací funkce dnešní Moravské galerie v Brně byly zcela nemyslitelné. Zásahu na počátečních akvizicích volného umění a knihovny obrazárny měli vedle zanícených soukromých sběratelů, patrioticky smýšlející moravské aristokracie a měšťanstva, jež stvořila ještě Belle Époque, i první moravští historikové umění, vzeší jak z Vídeňské univerzity, tak z brněnské Masarykovy univerzity, jako např. Eugen Dostál a Albert Kutal. Především posledně jmenované, kteří v období po roce 1918 zastávali důležité funkce nejen u Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko, ale i v Moravském zemském muzeu, je možno považovat za stěžejní zakladatele Moravské zemské obrazárny jako postupně se etablujícího muzea umění. Nezanedbatelný podíl na utváření fondu volného umění obrazárny měly i konfiskace německého majetku po druhé světové válce. Z obrovského množství víceméně živelně zabavovaných předmětů mnohdy nevalné kvality se vzhledem k poválečnému nedostatku odborníků a znalců podařilo, i když mnohdy s obtížemi, vytřídit kvalitní artefakty vhodné k začlenění do stávajících muzejních sbírek.

Zdeněk Kazlepka

Bulletin Moravské galerie v Brně
č. 83 / 2021

Vychází dvakrát ročně
Vydává Moravská galerie v Brně

Sídlo redakce:
Husova 18, 662 26 Brno

Šéfredaktor: Jan Press
Redakce: Zdeněk Kazlepka

Odborné články Bulletinu Moravské galerie č. 83 prošly standardním recenzním řízením.

ISSN 0231-5793

Obrazárna v ohrožení. Zápas o umístění obrazové galerie Arnolda Skutezkého na zámku v Řečkovicích

Zdeněk Kazlepka

Mgr. Ing. Zdeněk Kazlepka, Ph.D. (* 1962)

Historik umění. Studoval dějiny umění a historii na Masarykově univerzitě v Brně a Univerzitě Karlově v Praze. V letech 1995 až 2021 pracoval v Moravské galerii v Brně jako kurátor sbírek starého umění a umění 19. století (kresba a grafika). Zaměřuje se zvláště na ználost italského malířství 17. až 18. století v českých sbírkách a na kulturní dějiny od 17. až do počátku 20. století. Zkoumá vlivy, pronikání a recepci italského umění a „vkusu“ v kontextu raně novověké Moravy.

Art historian. He studied art history and history at Masaryk University in Brno and Charles University in Prague. He worked from 1995 to 2021 at the Moravian Gallery in Brno as curator of the collections of Old Masters and 19th century art (drawings and prints). He focuses particularly on the expert knowledge of Italian painting of the 17th to 18th centuries in Czech collections and on cultural history from the 17th to the early 20th century. He explores the influences, penetration and reception of Italian art and “taste” in the context of early modern Moravia.

Abstrakt: V roce 1919 zakoupil rajhradský podnikatel a sběratel Arnold Skutezky (1850–1936) zámek v Řečkovicích, aby v něm nejen sám bydlel, ale především také proto, aby sem umístil svou bohatou sbírku obrazů a dalších starožitností. Instalaci obrazárny však začal znemožňovat Společný bytový úřad, který v létě 1920 zámek dokonce zabral, aby v něm kvůli poválečné bytové nouzi zřídil byty, a později i městská rada hl. města Brna, která zde hodlala zřídit tuberkulózní nemocnici. Díky intervenci Eugena Dostála (1889–1943), docenta dějin umění na Masarykově univerzitě a zemského konzervátora při Státním památkovém úřadu pro Moravu a Slezsko na Ministerstvu školství a národní osvěty, byly tyto pokusy o likvidaci Skutezkého galerie zmařeny. Dostálovou argumentací pro zachování obrazárny byla její umělecká hodnota a edukativní význam pro nově se rodící československou občanskou společnost.

Klíčová slova: Arnold Skutezky – zámek v Řečkovicích – Eugen Dostál – Státní památkový úřad pro Moravu a Slezsko – Ministerstvo školství a národní osvěty

Abstract: In 1919, the Rajhrad entrepreneur and collector Arnold Skutezky (1850–1936) bought the chateau in Řečkovice not only to live there himself, but mainly to house his rich collection of paintings and other antiques. However, the installation of the picture gallery began to be hindered by the Joint Housing Authority, which in the summer of 1920 even occupied the chateau in order to set up flats there due to the post-war housing shortage, and later also by the Brno City Council, which intended to set up a tuberculosis hospital there. Thanks to the intervention of Eugen Dostál (1889–1943), associate professor of art history at Masaryk University and regional conservator at the State Heritage Office for Moravia and Silesia at the Ministry of Education and National Enlightenment, these attempts to dispose of the Skutezky Gallery were thwarted. Dostál's reasoning for preserving the picture gallery was its artistic value and educational significance for the newly emerging Czechoslovak civic society.

Key words: Arnold Skutezky – chateau in Řečkovice – Eugen Dostál – State Heritage Office for Moravia and Silesia – Ministry of Education and National Enlightenment

1 Eugen Dostál, Obrazárna Skutetzského v Řečkovících, *Lidové noviny* XXXI, 1923, č. 312, 24. 6., s. 2; dále: K zakoupení obrazárny Skutetzského moravským zemským výborem, *Národní listy* LXIII, 1923, č. 175, 28. 6., večerní vydání. – Jaroslav Helfert, Obrazová sbírka A. Skutetzského koupěna pro Zemské museum v Brně, *Salon* XI, 1923, č. 6, 6. 11., s. 2–4.

2 O Skutetzského sbírce starožitností, která kromě obrazů a kreseb starých mistrů obsahovala i miniatury, sklo, porcelán, mince a medaile, existuje v literatuře množství zmínek. Tato kolekce však jako celek nebyla dosud zpracována a publikována. Srov. např. Lubomír Slaviček, „*Sobě, umění, přátelům*“, *Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939*, Brno 2007, s. 205–206. – Kateřina Svobodová, *Donátoři, mecenáši, sběratelé* (kat. výst.), Brno 2010, s. 85–91. – Zdeněk Kazlepka, in: Marcela Rusínková – Vít Vlnas (edd.), *Sobě ke cti, umění ke slávě. Čtyři století uměleckého sběratelství v českých zemích*, Brno – Plzeň 2019, s. 123–124.

3 Dalšími potomky páru byli Josefina (1854), Victor a Anna (1858).

4 Ignác Skutezky se narodil roku 1822 v Prosiměřicích, Theresa Skutezká, rozená Engelová, roku 1826 ve Vídni.

5 *Neue Freie Presse*, 1896, 18. 4., s. 10.

„*Zemský výbor moravský schválil smlouvu, již přešla galerie Skutetzského v Řečkovících do majetku země Moravy za velmi výhodných podmínek. Zemskému výboru podařilo se tím získati pro Brno jednu z nejhodnotnějších soukromých obrazáren a doplniti takto sbírky zemského musea moravského vybranými obrazy velké umělecké hodnoty.*“ Těmito větami začíná Eugen Dostál (1889–1943) svůj článek „Obrazárna Skutetzského v Řečkovících“, který byl otištěn v brněnských *Lidových novinách* v červnu roku 1923.¹ Tak se měla do povědomí širšího čtenářstva dostat zpráva, že obrazárna Moravského zemského musea byla obohacena o mimořádně cennou kolekci obrazů starých mistrů, kterou za svůj život nashromáždil rajhradský podnikatel a sběratel Arnold Skutezky (1850–1936).² Do vlastnictví moravského zemského výboru tehdy přešlo devadesát jedna obrazů zakoupených ve prospěch zemské obrazové galerie za částku tři miliony sedm set padesát tisíc korun. Čtyřicet obrazů bylo posléze umístěno v adaptovaném druhém patře budovy zemského musea, jež bylo přiděleno obrazárně. Druhou část čítající padesát jedna malířských děl si Arnold Skutezky vyhradil ponechat k doživotnímu užívání s podmínkou, že v určitých dnech bude tato část sbírky zpřístupněna nejen studentům brněnských vysokých škol, ale i nejširší veřejnosti.

Připomeňme alespoň ve stručnosti osobnost Arnolda Skutezkého a poté se zastavme v čase, abychom nastínili, jaké události provázely vznik Skutezkého obrazárny umístěné původně v jeho bytě v Rajhradě a později na zámku v Řečkovících, který zakoupil zřejmě již v roce 1919.

Sběratel Arnold Skutezky

Arnold Skutezky se narodil v Lomnici nedaleko Tišnova na Brněnsku jako nejstarší potomek³ do židovské rodiny Ignáce a Theresy Skutezkých.⁴ Jeho otec podnikal v obchodě se sukrem, avšak později se stal nájemcem místního lihovaru. Rodina žila a podnikala spolu s dalšími příbuznými z otcovy strany.

V roce 1860 založili Ignác Skutezky, Bernhard Engel a Šimon Haas na Cejlu v Brně továrnu na sukno „Bernhard Engel & Comp.“ a celá rozvětvená rodina se sem z Lomnice přestěhovala.⁵

Během studií na obchodní akademii v Praze se mladý Arnold poprvé blíže seznámil se světem umění a sběratelství, a to prostřednictvím rodiny bezdětného lékaře, u kterého v Praze jako student bydlel. Ten vlastnil menší sbírku mincí a pamětních medailí, které Skutezkého zaujaly především svou uměleckou hodnotou, jež převyšovala hodnotu historickou. Je pravděpodobné, že právě tyto zážitky se staly prvními impulsy pro budoucí založení vlastní umělecké sbírky.

Jako mladý muž pracující od poloviny šedesátých let v rodinné firmě si při jedné z obchodních cest do Vídně za otcovo kapesné zakoupil v obchodě Artaria několik cenově dostupných mědirytů. Během dalších let se mu podařilo vybudovat menší sbírku grafických listů, které umisťoval v různých částech rodinného domu místo obrazů. První kresbu zakoupil v roce 1873 v Benátkách během své cesty po Itálii.

Koncem sedmdesátých let byl spolu se svým bratrancem Juliem přizván za společníka do vedení rodinné firmy. Na počátku osmdesátých let vznikla druhá továrna, kterou vedli bratr Victor a Julius Engel. Vzhledem k těžkostem s konkurencí v Čechách a rozdílným názorům na vedení firmy mezi společníky Arnold Skutezky z firmy v roce 1890 vystoupil.

1. ARNOLD SKUTEZKY V PARKU PŘED
ŘEČKOVICKÝM ZÁMKEM, NEDAT., ASI 1930–1936,
NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV, ÚZEMNÍ ODBORNÉ
PRACOVNÍŠTĚ V BRNĚ, FOTOARCHIV / ARNOLD
SKUTEZKY IN THE PARK IN FRONT OF THE
ŘEČKOVICE CHATEAU, UNDATED, PROBABLY
1930–1936, NATIONAL HERITAGE INSTITUTE,
BRNO BRANCH OFFICE, PHOTO ARCHIVE

BRNO - ŘEČKOVICE.
ZÁMEK. PRŮČELÍ DO PARKU.

INV. ČÍS. 14.739. — $\frac{M-3}{1425}$

č. neg. 9233

V roce 1894 zakoupil budovu bývalého cukrovaru v Rajhradě u Brna a založil novou továrnu na filcové zboží a klobouky s názvem „Gr. Raigerner Filzwaren- und Hutfabrik von Arnold Skutezky“, kterou později sám řídil.⁶ Po počátečních problémech byla firma koncem století dobře zavedena jak na místním, tak i zahraničním, zvláště britském trhu.

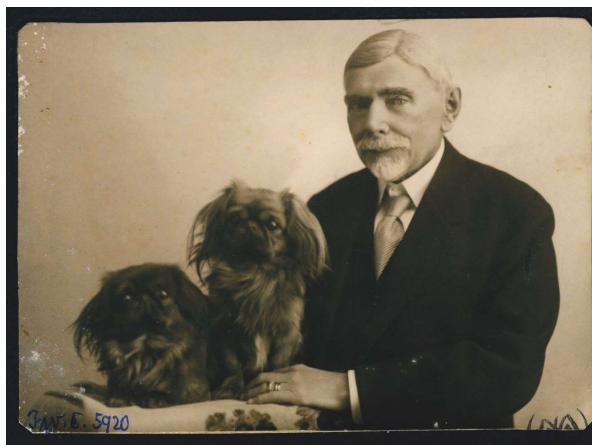
Vlastní prosperující továrna ovlivnila i Skutezkého sběratelské aktivity. Pokud by zůstal jen společníkem rodinné firmy, zřejmě by se mu nikdy nepodařilo nashromáždit dostatek finančních prostředků na vytvoření sbírky takového rozsahu, v jakém ji později zanechal. Patrně by zůstal jen drobným sběratelem grafických listů a kreseb. Rozvoji Skutezkého podnikání i sběratelství přálo zvláště „krásné období“, v němž technický pokrok způsobil, že život se stal snazším, a kulturní život dosáhl nebývalé úrovně. Za počátek Skutezkého cílevědomého a soustředěného sbírání uměleckých děl a starožitností lze považovat asi rok 1906, neboť od té doby až do konce první světové války nakupoval každoročně na aukcích téměř po celé Evropě několik desítek kreseb. V této době začal také

6 *Neue Freie Presse*, 1894, 1. 2., s. 8.

BRNO - ŘEČKOVICE.
ZÁMEK, ZAHRADNÍ PRŮČELÍ.
INV. ČÍS. 44037 - M-3
5. 12. 1936

2. ZÁMEK V ŘEČKOVICÍCH, NEDAT., ASI 1930–1936, NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV, ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVISŤE V BRNĚ, FOTOARCHIV / CHATEAU IN ŘEČKOVICE, UNDATED, PROBABLY 1930–1936, NATIONAL HERITAGE INSTITUTE, BRNO BRANCH OFFICE, PHOTO ARCHIVE

3. ARNOLD SKUTEZKY, NEDAT., ASI 1920–1930, ARCHIV MORAVSKÉ GALERIE V BRNĚ / ARNOLD SKUTEZKY, UNDATED, PROBABLY 1920–1930, ARCHIVE OF THE MORAVIAN GALLERY IN BRNO

7 *Ausstellung Arnold Skutezky. Handzeichnungen* (kat. výst.), Erzherzog Rainer-Museum für Kunst und Gewerbe in Brünn, Brünn 1910.

8 Arnold Skutezky, *Mein Lebensweg*, Řečkovice 1936, strojopis, archiv Moravské galerie v Brně, s. 14: „Die Preise waren damals sehr mässig, weil es wenig Sammler gab und reichstes Angebot. Mehr als hundert Bilder zierten unsere Wohn- und Gesellschaftsräume.“ – Arne Novák, Pán na Řečkovicích, *Lidové noviny* XLIV, 1936, 19. 12., s. 5. Srov. Michal Topor (ed.), *Cizinci – či krajané? Reflexe německojazyčných partií Čech a Moravy v textech Arneho Nováka*, Brno 2017, s. 422–423.

9 Theodor von Frimmel, Die Sammlung Skutezky in Raigern, *Studien und Skizzen zur Gemäldekunde* III, Wien 1917, s. 1–11, konkr. s. 1.

realizovat svůj dávný sen, a to sbírání obrazů starých mistrů. Na tomto poli se mu však nepodařilo dosáhnout vytvoření takové sbírky, která by se rozsahem a kvalitou vyrovnala sbírce kreseb, jejíž velká část byla v roce 1910 vystavena v tehdejším Muzeu arcivévody Rainera v Brně.⁷ Konec „Belle Époque“ učinila první světová válka, což se projevilo i na obchodních aktivitách Skutezkého firmy, jejíž vývoj v tomto období spíše stagnoval. Avšak sběratelská činnost Skutezkého nebyla v té době zcela zatlačena do pozadí. Vídeň se mu tehdy stala výhodným trhem s uměním, k čemuž přispěli zvláště polští emigranti hledající v císařské metropoli útočiště. Rovněž po uzavření míru a vzniku Československa, kdy kvůli měnové reformě přišel o značnou část kapitálu, levně nakupoval, když využil majetkových přesunů v bývalém Rakousko-Uhersku, které pohnuly dosud žárlivě střeženými aristokratickými sbírkami uměleckých děl a starožitností.⁸

Skutezkého byt v Rajhradě však postupně nezaplňovaly jen obrazy a kresby starých mistrů. Okrajově se věnoval též sbírání dalších předmětů, jako byly miniatury, pastely, mince, medaile, drobné plastiky a porcelán. Veškeré tyto Skutezkého sběratelské aktivity nám pomáhají dokreslit a pochopit jeho osobnost sběratele, který se nezaměřuje jen na úzký okruh předmětů, ale dává své sbírce komplexnější podobu.

Jak sám Skutezky uvádí ve svém životopise, galerie, kterou tvořilo více jak sto obrazů, byla nejdříve umístěna v obytných a společenských místnostech rajhradského bytu v budově firmy.

Společenskou místností byl zřejmě myšlen sál s horním osvětlením, zmiňovaný Theodorem von Frimmel (1853–1928), který Skutezkého v Rajhradě navštívil, aby o sbírce poreferoval v odborném tisku.⁹

Z obavy před státním bankrotem a znehodnocením peněz po státním převratu 1918 se Skutezky rozhodl raději investovat do nemovitostí, a proto

v roce 1919 v Rajhradě prodal dům, který obýval několik let, a zakoupil zámek v Řečkovících, aby v něm spolu s manželkou Berthou¹⁰ nejen bydlel, ale především proto, aby sem umístil svou bohatou sbírku starožitností, obsahující přibližně na sto obrazů, sedm set kreseb starých mistrů, kolekci miniatur, mincí a porcelánu. V tomto kroku získal podporu Eugena Dostála, docenta dějin umění na Masarykově univerzitě a v letech 1919–1926 zemského konzervátora při Státním památkovém úřadu pro Moravu a Slezsko.

Zámek v Řečkovících

V literatuře a rovněž v písemnostech tehdejšího památkového úřadu se ve většině případů uvádí, že se Arnold Skutezky stal majitelem zámku v Řečkovících.¹¹ Typologicky se však jednalo o zámek, neboť budova situovaná uprostřed rozlehlého parku představovala až do pozemkové reformy sídlo hospodářské správy statku řečkovického panství.¹²

Řečkovickou tvrz, která se připomíná poprvé v roce 1464, získali darem od císaře jezuité, činní v Řečkovících už od sedmdesátých let 16. století, kteří ji pravděpodobně v první polovině 17. století nechali přebudovat na čtyřkřídlý barokní zámek. Zámek tvořil součást statku (intabulován 1625), ke kterému náležel také pivovar, dvůr a další hospodářské budovy. Po zrušení jezuitského řádu v roce 1773 byly Řečkovice se zámkem převedeny do majetku studijního fondu. Roku 1826 zámek koupil Brňan Josef Schindler; v této době k zámku vedle hospodářství patřil i rozlehlý park. Pravděpodobně mezi lety 1830–1860, kdy se v Evropě, ale i v českých zemích ve velké míře uplatňoval styl romantického historismu, si nechal své sídlo přestavět podle tehdy módních neorenesančních forem.¹³ Jeho rodina zde sídlila až do roku 1905, kdy poslední z rodu Schindlerů – Antonín Oskar Schindler von Ratschitzburg (povýšený do šlechtického stavu 1884), v letech 1900–1905 řečkovický starosta, prodal zámek knížeti Aloisi Schönburg-Hartensteinovi, jehož rodina vlastnila již od roku 1843 starobrněnské a od roku 1860 královopolské panství.¹⁴ Obě pak knížeti po smrti jeho otce Alexandra v roce 1896 připadla.

Alois kníže Schönburg-Hartenstein (1858–1944), rytíř Řádu zlatého rouna, který se proslavil zvláště na severoitalských bojištích první světové války, však na zámku nepobýval. Zámek sloužil jako správní centrum velkostatku. Pozemky v okolí Brna byly zvláště cennými stavebními parcelami. Rodina knížete pobývala v zimě ve Vídni, v létě především v Hartensteinu, na podzim se zdržovala v loveckých revírech poblíž tyrolského Achensee nebo při parforsních lovech v Pardubicích. Její členové hodně cestovali, např. do Paříže, Anglie, Říma nebo na Sicílii. Nejpozději od roku 1913 vlastnil zámek s velkostatkem průmyslník ve vlnářství a cukrovarnictví Josef Eugen Wilhelm Teuber (1866 – po 1942), který zde bydlel s rodinou.¹⁵ Po něm jej získali manželé Křivánkovi a v roce 1919 se jeho majitelem stal Arnold Skutezky.

V popisu zámku od zemského konzervátora Karla Svobody (1896–1954) z roku 1934 stojí: „Zámek tvoří budova o čtyřech křídlech uzavírajících obdélné nádvoří. Nádvoří traktů otevíraly se v přízemí původně do nádvoří arkádami, ty jsou dnes zaskleny. Klenby jsou zde barokní. Zámek jest barokního původu, v 80. letech byl opatřen nynější pseudorenesanční fasádou. Z této úpravy pochází celý vnější, až na portál barokních tvarů z pol. 18. stol. Dle staré rytiny chované v zámku

10 S Berthou, rozenou Redlichovou, (1852–1936) se oženil v roce 1881. Jediná dcera Theresa, která vzešla z tohoto manželství, zemřela náhle v roce 1901. Srov. např. Susanne Schober-Bendixen, *Die Tuch-Redlichs. Geschichte einer jüdischen Fabrikantenfamilie*, Wien 2018, s. 84–87.

11 Co se týče státního památkového úřadu, jistě se jednalo o úhybný manévř, který měl za cíl zachovat budovu zámku pro účely Skutezkého galerie. Označení „zámeček“ mělo v protistraně vyvolat představu menší a méně luxusní stavby.

12 Viz např. Ladislav Hosák, *Historický místopis země moravsko-slezské*, Praha 1938, reprint Praha 2004, s. 209. – František Musil, *Neznámé zámky Moravy a Slezska*, Opava 2015, s. 350–351.

13 Také v evidenčním listu Národního památkového ústavu je uvedeno datum přestavby 1826, další úpravy pak byly provedeny v osmdesátých letech 19. století.

14 Hosák (pozn. 12), s. 205, 208.

15 Josef Teuber, Edler von Řečkowitz, zástupce prezidenta spolku Brünnner Leseverein Stephana Haupta von Buchenrode, in: *Adressbuch von Brünn*, 1913, s. 123.

16 Srov. „Ansicht des Schlosses Rzeczkowitz in Mähren“, litografie od Adolpha Friedricha Kunikeho, 245 × 330 mm. Z „Malerische Darstellungen der österr. Monarchie“, Wien, A. F. Kunike, 1833.

17 Brno-Řečkovice. Oficiální soupis památek pro potřeby katastrální, 29. 12. 1934. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně – archiv, f. Profánní památky, kart. 74, fasc. 18, rok 1934, č. 2279.

18 Ibidem.

19 Arnold Skutezky Státnímu památkovému úřadu pro Moravu a Slezsko dne 27. srpna 1920, strojopis. Národní památkový ústav (pozn. 17).

20 Zemský konzervátor Eugen Dostál Zemskému soudu pro civilní věci odd. II dne 31. května 1920. Národní památkový ústav (pozn. 17).

21 Zemský konzervátor Eugen Dostál Arnoldu Skutezkému v Rajhradě dne 6. února 1920, strojopis, Národní památkový ústav (pozn. 17).

a představující pohled na Řečkovice, byl zámek poč. 19. století velmi prostého zevnějšku, na fasádě není žádná dekorace ani členění ani horizontálního, ani vertikálního.¹⁶ Uvnitř provedl nynější majitel zámku Skutetský (sic!) některé další úpravy, jmenovitě novou úpravu schodiště. Kolem je vzrostlý park s ušlechtilým stromovím. Z dekorace sadu zbyla zde terakotová figurální plastika z 80. let minulého století. V zámku chována početná sbírka obrazů nynějšího majitele Skutetského.¹⁷ Vybudování této obrazové galerie doplněné bohatě vybavenou knihovnou předcházela téměř rok trvající boj, který vedli na jedné straně právníci Arnolda Skutezkého a zemský konzervátor Eugen Dostál a na druhé straně nová československá legislativa snažící se ve jménu republiky rozbít staré pořádky z doby rakousko-uherské monarchie a tím znevýhodňovat příslušníky německy mluvící buržoazie a aristokracie.

Zápas o obrazovou galerii¹⁸

Koncem října roku 1919 vešel v platnost zákon č. 592/1919 Sb., o zabírání bytů obcemi (změněn nařízením č. 656/1920 Sb.), čímž vše začalo. Arnold Skutezky dostal k 15. říjnu 1920 od bratří Scheinostů, nových majitelů firmy na plstěné zboží a klobouky, z pronajatého rajhradského bytu soudní výpověď, a proto byl nucen urychleně jednat a pro sbírku obrazů a dalších starožitností najít vhodné místo k jejich uložení.¹⁹ Soud totiž nehodlal sbírce poskytnout ochranu z toho důvodu, že zákon o ochraně nájemníků se týká pouze sociálně slabých nemajetných vrstev, a nikoliv majitelů přepychově zařízených nemovitostí. Arnold Skutezky se proto rozhodl svoji sbírku přemístit do nově nabytého zámku v Řečkovicích. Z toho důvodu požádal městský stavební úřad o souhlas k adaptaci, která měla budovu zámku přizpůsobit jeho umělecké kolekci. Podle výše uvedeného zákona však hrozilo, že bude tato nemovitost Skutezkému zabráněna a rozdělena na obecní byty.

O pomoc se proto obrátil nejdříve na Ministerstvo školství a národní osvěty a požádal o povolení přestěhování sbírky obrazů, jakož i sbírky miniatur, kreseb a porcelánu do zámku v Řečkovicích. Zpočátku se touto záležitostí zabýval Jaroslav Helfert (1883–1972), tajemník Zemského muzea (od 1923 jeho ředitel) a konzervátor Ministerstva školství a národní osvěty, po něm jej pak převzal nově zřízený Státní památkový úřad pro Moravu a Slezsko.²⁰ Arnold Skutezky proto kontaktoval zemského konzervátora Eugena Dostála, který mu doporučil, aby přistoupil na podmínku, že adaptuje první patro zámku za účelem důstojného umístění sbírky uměleckých děl, přístup ke sbírce bude možný pouze na jeho zodpovědnost a že v místnostech, kde se sbírky nacházejí, a ani v místnostech poblíž nebude bydlet žádná osoba nepodléhající Skutezkému kontrole, s výjimkou sběratelova personálu, aby nebyla ohrožena bezpečnost sbírek. K dosažení tohoto cíle jej bude v případě hrozícího zabránění zámku památkový úřad plně podporovat. Zemský konzervátor Skutezkého dále žádal, aby prohlásil, že sbírka bude v podstatné formě beze změn umístěna v zámku, čímž bude vyhověno požadavku paragrafu 9, v němž jsou „ze zabránění vyloučeny místnosti, jichž se používá k účelům osvětovým, a místnosti, ve kterých jsou trvale uloženy umělecké nebo jiné cenné sbírky“.²¹ Československý okresní soud v Židlochovicích, který měl za úkol kauzu Skutezky a zámek v Řečkovicích vyřešit, dostal v dubnu 1920 od Eugena Dostála vyznění, že Arnold Skutezky na podmínky památkového úřadu přistoupil, a tudíž návrhy adaptací zámku byly památkovým úřadem za souhlasu

Ministerstva školství a národní osvěty schváleny. Soudu mj. dále sděluje, že Arnold Skutezky bude z nařízení památkového úřadu zámek obývat sám s rodinou a že cena jeho sbírky se odhaduje na nejméně dvacet pět milionů korun, a svoje vyjádření uzavírá s tím, že „*skutečnou vnitřní cenu sbírky možno posouditi podle té okolnosti, že skoro všechny kusy sbírky pana Skuteckého (sic!) jsou unika, která by byla chloubou i pražské obrazárny, která dozajista není chudá na vynikající umělecká díla. Na základě tohoto ocenění potvrzuje státní památkový úřad, že škoda, jež by mohla vzniknout přestěhováním do jiných nevhodných místností, byla by nenahraditelná*“.²²

Rekonstrukci zámku a povolení k obývání však posléze začal znemožňovat Společný bytový úřad, který v srpnu 1920 zámek dokonce zabral pod záminkou, že obytné místnosti jsou po tři měsíce prázdné a nikdo je nevyužívá. Skuteckého argumenty, že zabrání je protizákonné, neboť se jedná o trvalé umístění sbírky a že rodinám, které v zámku dříve bydlely, obstaral náhradní byty podle paragrafu 9 zákona č. 592 z 30. října 1919, byly zamítnuty s poukazem na poválečný nedostatek bytů. Státní památkový úřad proto podal proti tomuto aktu stížnost u Zemské správy politické v Brně, která byla nadřízeným orgánem Společného bytového úřadu. Jeden z hlavních důvodů proti zabrání zámku byla skutečnost, že budova byla v té době v rekonstrukci a nebylo možné v ní bydlet. Tím prý Společný bytový úřad porušil nejen zákon o zabírání bytů, ale i zákon stavební. Na začátku září pak Eugen Dostál ve věci Skuteckého apeloval na Ministerstvo školství a národní osvěty s tím, „*že sbírka pana Skuteckého stojí podle zákona ze dne 30. 10. 1918 sb. zák. a nař. č. 13 pod ochranou státu. Stát tedy v době převratové tímto zákonem dokumentoval svůj eminentní zájem na uměleckých sbírkách. V zájmu veřejném jest, aby tak drahocenná sbírka, jako sbírka p. Skuteckého, nebyla uvedeným zabráním místností pro ni za souhlasu Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko určená, poškozena na své hodnotě tím, že by majitel byl nucen uložit sbírku někde ve skladišti, protože zabráním zámku řečkovického a soudní výpovědí z bytu rajhradského jest dnes fakticky bez bytu*“. Dostál navrhl, aby se Ministerstvo školství a národní osvěty dohodlo s Ministerstvem vnitra, které by přímo zabralo řečkovický zámek k účelům veřejným (umístění sbírky stojící pod ochranou zákona). „*K tomuto účelu nechť ministerstvo vnitra nařídí zemské správě politické pro Moravu, aby usnesení společného bytového úřadu zrušila, zámek pro umístění galerie zabrala a aby ve shodě s památkovým úřadem pro Moravu a Slezsko podnikla všechny kroky, kterých bude třeba za tím účelem, aby sbírka byla bezpečně a stanovisku ochrany památek úplně vyhovujícím způsobem uložena*“.²³

Díky památkovému úřadu se tedy tuto krizi podařilo ustát a na podzim roku 1920 byly sbírky obrazů, kreseb, miniatur, grafik, mincí, medailí, skla a porcelánu převezeny do Řečovic a umístěny na zámku v prvním patře, Skuteckým adaptovaném pro galerijní účely.

22 Zemský konzervátor Eugen Dostál Československému okresnímu soudu v Židlochovicích, dne 14. dubna 1920, strojopis. Národní památkový ústav (pozn. 17).

23 Zemský konzervátor Eugen Dostál Ministerstvu školství a národní osvěty v Praze dne 6. září 1920, rkp. Národní památkový ústav (pozn. 17).

Sbírka jako přepych

Zásah nově vytvořeného státu do majetkových poměrů z doby před rokem 1918 dokládá i Pravidlo o vybírání dávků z přepychových bytů k provedení zákona ze dne 12. srpna 1921, č. 329 sb. zák. a nař., které postihlo zvláště zámky s bohatým vybavením. Příkladem toho, že i menší a méně významné objekty nebyly výjimkou, je kauza, kterou řešil památkový úřad v případě zámku v Koryčanech, jehož majitelem se po smrti Ludwiga

24 Panství Koryčany zdědily jeho adoptivní dcery, a to Marie Salzerová-Wittgensteinová a její sestra Hermine Mareschová-Wittgensteinová, rozená Salzerová. Rod Salzerů držel zámek až do roku 1945. Srov. Hosák (pozn. 12), s. 398.

25 Mobilář a obrazovou sbírku si v červnu roku 1945 prohlédl Albert Kutal, přednosta obrazárny Moravského zemského muzea. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně – archiv, f. Profánní památky, sig. P 108/14 Koryčany–zámek, rok 1945, č. j. 876/45, strojopis; Milan Žďárský, Obrazy ze zámku Koryčany, *Zprávy památkové péče*, 2000, č. 10, s. 281–286.

26 Zemský konzervátor Karel Svoboda okresnímu úřadu v Kyjově dne 19. září 1930 a 23. prosince 1930, rkp. Národní památkový ústav (pozn. 25), rok 1930, č. 1719, 2383.

(„Louise“) Wittgensteina (1845–1925), sběratele a strýce slavného filozofa, stala rodina Salzerů.²⁴

Wittgensteinové shromáždili na zámku cennou sbírku obrazů i mobiliáře.²⁵ V roce 1930, kdy rovněž i je postihlo Pravidlo o vybírání dávků z přepychových bytů, se bránili tím, že dvacet pokojů prvního patra zámku s obrazy starých mistrů, velkým gobelínem, souborem nástěnných talířů z míšeňského porcelánu a nábytkem různých stylů a epoch nelze považovat za obytné, a to podle paragrafu 1 odstavce e), neboť v těchto místnostech jsou chovány historické a umělecké sbírky. Proti okresnímu úřadu v Kyjově, který chtěl tuto dávku prosadit, se postavil památkový úřad zastoupený Karlem Svobodou s odůvodněním, že sbírky uložené v zámku vznikly přirozeným narůstáním během staletí, a vyznačují se proto nejen historickou, ale i uměleckou hodnotou. Z toho důvodu je nezbytné, aby takovýto soubor zůstal zachován jako celek.

Ze Svobodových argumentací, které odrážejí směřování nově organizované památkové péče ve dvacátých a třicátých letech, uveďme alespoň následující: *„Důležité je, aby sbírka i její jednotlivé předměty sloužily vyššímu ideálnímu zájmu vědeckému nebo vkusovému a aby předměty byly řádně opatrovány a aby nesloužily všednímu užívání. Z památkového hlediska snažíme se o to, aby každý soubor památkový zůstal zachován, protože reprezentuje určitou kulturní hodnotu, která rozptylováním se znehodnocuje a znevažuje, ježto se stává předmětem pouze materiální spekulace. Zpřístupnění sbírek v zámku je možno jen tehdy, jsou-li tyto příslušenstvím zabrané budovy. Ten případ však zde není. Proto mšano (rozuměj Ministerstvo školství a národní osvěty, pozn. autora) dalo podmínku jen zpřístupnění parku za určitých opatření. Vázati podmínku osvobození z přepychové dávky na to, aby byly sbírky obecně přístupny, by často naráželo na památkový zájem, poněvadž není-li sbírka bezpečně instalována, hrozilo by jí nebezpečí poškození a kromě toho vyžadovalo by to zvláštní dozor, který by se stěžil dal uhradit zvláštním vstupným. Bránit někomu v ušlechtilé oblibě, která udržuje ideální hodnoty, by bylo počínáním kulturně těžko odůvodnitelným. Máme dojem, že jisté napětí mezi obcí a velkostatkem se má vybíjet na památkách. Takové jednání nebylo by ku prospěchu nikomu a zvláště ne památkám. Ztratí k nim úctu obec i měšťanstvo a nakonec i majitel. A přece památky jako projev minulé vyspělosti a schopností jsou sto jednotiti i vrstvy nejrozličnější. Toho si byl dobře vědom Národní výbor, když dne 29. října 1918 vydal nařízení, že veškeré památky stojí pod ochranou státu. Památná zůstanou slova, která pronesl o svých osmdesátých narozeninách pan prezident republiky: „Jen tehdy dorosteme do svého stylu, budeme-li mít úctu a pochopení pro odkazy naší bohaté a vysoce kulturní minulosti a budeme-li je pečlivě chrániti.““²⁶*

Leč vraťme se zpět k Arnoldu Skutezkému, jehož zápas o obrazovou galerii nebyl zdaleka ještě u konce. V roce 1921 ohrozila existenci obrazárny, která byla mezitím se svolením majitele zpřístupněna veřejnosti, Městská rada zemského hlavního města Brna, která v zámku hodlala zřídit tuberkulózní nemocnici. Díky opětovné intervenci Eugena Dostála na Ministerstvu školství a národní osvěty byl i tento pokus o likvidaci Skutezkého galerie v řeckovickém zámku zmařen. Zemský konzervátor ve svém vyjádření k celé věci v květnu 1921 doslova píše: *„Majitel budovy požívá všechny výhody paragrafu 9 zákona ze dne 30. 10. 1919 i při zabírání budov zemskou správou politickou. Podle právě uvedeného paragrafu 9 jsou však ze zabrání vyloučeny místnosti, ve kterých jsou trvale uloženy umělecké nebo cenné sbírky. O kvalitě sbírky podává dobrozdání památkový úřad. Památkový úřad pro M. a S. měl již několikrát*

4. ANTONELLO DA SALIBA, MADONNA ADORUJÍCÍ DÍTĚ, OLEJ NA DESCE ZE SMRKOVÉHO DŘEVA, 62,8 × 49,5 CM, Z OBRAZOVÉ GALERIE ARNOLDA SKUTEZKÉHO, OD 1923 V OBRAZÁRNĚ MORAVSKÉHO ZEMSKÉHO MUZEA (DNES MORAVSKÁ GALERIE V BRNĚ, INV. Č. A 423) / ANTONELLO DA SALIBA, MADONNA ADORING THE CHILD, OIL ON SPRUCE PANEL, 62,8 × 49,5 CM, FROM THE PICTURE GALLERY OF ARNOLD SKUTEZKY, SINCE 1923 IN THE PICTURE GALLERY OF THE MORAVIAN MUSEUM (TODAY THE MORAVIAN GALLERY IN BRNO, INV. NO. A 423)

5. JAN MASSIJS, VESELÁ SPOLEČNOST, OLEJ NA DESCE Z DUBOVÉHO DŘEVA, 82,7 × 113,4 CM, Z OBRAZOVÉ GALERIE ARNOLDA SKUTEZKÉHO, OD 1923 V OBRAZÁRNĚ MORAVSKÉHO ZEMSKÉHO MUZEA (DNES MORAVSKÁ GALERIE V BRNĚ, INV. Č. A 399) / JAN MASSIJS, A MERRY COMPANY, OIL ON OAK PANEL, 82,7 × 113,4 CM, FROM THE PICTURE GALLERY OF ARNOLD SKUTEZKY, SINCE 1923 IN THE PICTURE GALLERY OF THE MORAVIAN MUSEUM (TODAY THE MORAVIAN GALLERY IN BRNO, INV. NO. A 399)

*příležitost zdůrazniti nejen materielní, nýbrž i uměleckou cenu sbírky pana Skuteckého. V Brně doposud schází galerie, jež by mohla kupř. i univerzitní mládeži poskytnouti živý názor na celkový vývoj světového umění. Sběrka p. Skuteckého může svým pokladem obrazů a perokreseb mistrů od XV. do XIX. století sloužiti přímo jako podklad ku zdejšímu umělecko-historickému bádání a nahradit alespoň částečně nedostatek velké veřejné sbírky. Majitel sbírky p. Skutecký jest vždy ochoten ukázati svou sbírku vážným interesentům, takže takovýmto způsobem jest dána i jistá publicita sbírky. Památkový úřad klade na toto osvětové poslání sbírky největší důraz a nemohl by připustiti, aby soukromá sbírka, která jest po Kroměřížské galerii snad největší privátní sbírkou na Moravě, byla zabalena do beden, a tím za prvé odňata veřejnosti možnost používání sbírky a za druhé poškozena sbírka také kvalitativně uložením, neodpovídajícím zásadám ochrany památek.*²⁷

Hlavní Dostálovou argumentací pro zachování obrazárny byla její mimořádná umělecká hodnota a edukativní význam pro nově rodící se československou občanskou společnost.

Jak se nakonec ukázalo, boj s československými úřady o vybudování Skuteckého galerie nebyl marný. Zakoupení sbírky obrazů starých mistrů, včetně stovky kreseb,²⁸ Moravským zemským výborem pro zemskou obrazárnu v červnu 1923 se stalo významným kulturním počinem, z něhož těží Moravská galerie jako nástupkyně zemské obrazárny dodnes.

27 Zemský konzervátor Eugen Dostál Městské radě zemského hlavního města Brna dne 25. května 1920, rkp. Národní památkový ústav (pozn. 17).

28 Kresby byly na základě kupní smlouvy ze dne 29. května 1923 muzeu odevzdány 25. července téhož roku.

* Studie vznikla v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu, experimentálního vývoje a inovací národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II) – projekt DG20P02OVV026 Moravská zemská obrazárna – tradice, reprezentace, identifikace.

Summary: Picture Gallery in Danger. The Struggle for the Re-location of Arnold Skutezky's Picture Gallery in the Chateau in Řečkovice

In 1919, the Rajhrad entrepreneur and collector Arnold Skutezky (1850–1936) bought the chateau in Řečkovice, not only to live there himself after he had to leave Rajhrad, but mainly to house his rich collection of antiques, which included approximately one hundred paintings, seven hundred Old Master drawings, a collection of miniatures, coins and porcelain. In this move he received the support of Eugen Dostál (1889–1943), associate professor of art history at Masaryk University and regional conservator at the State Heritage Office for Moravia and Silesia. However, the installation of the picture gallery in the chateau was eventually hindered by the Joint Housing Authority, which even occupied the chateau in the summer of 1920 to set up flats there due to the post-war housing shortage. Thanks to the Heritage Office, this crisis was resolved and in the autumn of 1920 the collection was moved to Řečkovice and placed in the chateau on the first floor, which was adapted for gallery purposes by the owner himself. However, in the following year the existence of the picture gallery, which had been opened to the public with Skutezky's permission, was threatened by Brno City Council, which intended to establish a tuberculosis hospital in the chateau. Thanks to Dostál's repeated interventions at the Ministry of Education and National Enlightenment, this attempt to dispose of Skutezky's gallery in the Řečkovice chateau was also thwarted. Dostál's reasoning for preserving the picture gallery was its artistic value and educational significance for the newly emerging Czechoslovak civic society. As it turned out, the purchase of Arnold Skutezky's collection of paintings by the Moravian Council for the Provincial Picture Gallery in June 1923 became an important cultural achievement, from which the Moravian Gallery, the successor of the Provincial Picture Gallery, has benefited to this day.

Prameny:

Národní památkový ústav Brno – archiv, f. Profánní památky, kart. 74, fasc. 18.

Národní památkový ústav Brno – archiv, f. Profánní památky, sig. P 108/14 Koryčany–zámek, rok 1945, č. j. 876/45, strojopis.

Literatura:

Ausstellung Arnold Skutezky. Handzeichnungen (kat. výst.), Erzherzog Rainer-Museum für Kunst und Gewerbe in Brünn, Brünn 1910.

Theodor von Frimmel, Die Sammlung Skutezky in Raigern, *Studien und Skizzen zur Gemäldekunde* III, Wien 1917, s. 1–11.

Ladislav Hosák, *Historický místopis země moravsko-slezské*, Praha 1938, reprint Praha 2004.

František Musil, *Neznámé zámky Moravy a Slezska*, Opava 2015.

Arnold Skutezky, *Mein Lebensweg*, Řečkovice 1936, strojopis, archiv Moravské galerie v Brně.

Michal Topor (ed.), *Cizinci – či krajané? Reflexe německojazyčných partí Čech a Moravy v textech Arneho Nováka*, Brno 2017, s. 422–423.

Milan Žďárský, Obrazy ze zámku Koryčany, *Zprávy památkové péče*, 2000, č. 10, s. 281–286.

Časopisy a noviny:

Neue Freie Presse, 1894, 1. 2., s. 8.

Neue Freie Presse, 1896, 18. 4., s. 10.

Eugen Dostál, Obrazárna Skutezkého v Řečkovicích, *Lidové noviny* XXXI, 1923, č. 312, 24. 6., s. 2.

K zakoupení obrazárny Skutezkého moravským zemským výborem, *Národní listy* LXIII, 1923, č. 175, 28. 6., večerní vydání.

Jaroslav Helfert, Obrazová sbírka A. Skutezkého koupena pro Zemské museum v Brně, *Salon* XI, 1923, č. 6, 6. 11., s. 2–4.